

INSTYTUT HISTORII KULTURY MATERIALNEJ
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

ETNOGRAFIA POLSKA

XV

Zeszyt 1

WROCŁAW . WARSZAWA . KRAKÓW . GDAŃSK
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO POLSKIEJ AKADEMII NAUK

1971

REDAKTOR: WITOLD DYNOWSKI
SEKRETARZ REDAKCJI: KRYSZYNA MAŁKOWSKA

Adres redakcji: Warszawa, Hoża 74

Okladkę projektował
ZBIGNIEW KLIMCZYK

Teksty angielskie
PIOTR GRAFF

Redaktor Zyta Kwiecińska
Redaktor techniczny Jacek Sikorski

Printed in Poland

Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo. Wrocław 1971.
Nakład: 500 + 120 egz. Objętość: ark. wyd. 26,40, ark. druk. 21,88
+ 1 wklejka, ark. A1 29. Papier druk. powlek. 80 g, 70 × 100. Oddano
do składania 23 XI 1970. Podpisano do druku 31 V 1971. Druk ukończono
w czerwcu 1971. Zamówienie nr 1361/70. K — 10. Cena zł 55,—
Wrocławska Drukarnia Naukowa — Wrocław, ul. Lelewela 4

SPIS TREŚCI

Zofia Szromba-Rysowa, Danuta Tylkowa — Irena Nizińska (4 I 1924 — 12 VI 1969)	11
--	----

ARTYKUŁY

Współczesne przemiany w kulturze chłopskiej Bułgarii w świetle badań etnograficznych we wsi Gramada

Witold Dynowski — Założenia metodologiczne badań	15
Streszczenie w j. angielskim	32
Bronisława Kopczyńska-Jaworska — Wieś Gramada, problematyka i organizacja badań	35
Streszczenie w j. angielskim	39
Maria Biernacka — Rodzina na tle społeczności lokalnej bułgarskiej wsi Gramada	41
Streszczenie w j. angielskim	88
Bronisława Kopczyńska-Jaworska — Warunki bytowe i budżet rodziny wiejskiej w Gramadzie	91
Streszczenie w j. angielskim	123
Wanda Paprocka — Struktura zawodowa mieszkańców Gramady ze szczególnym uwzględnieniem rzemiosła	127
Streszczenie w j. angielskim	161
Marian Pokropek — Układ przestrzenny i budownictwo wsi Gramada	163
Streszczenie w j. angielskim	193
Ganka Michajłowa — Odbicie przemian ekonomiczno-społecznych ostatniego stulecia w odzieży i stroju mieszkańców Gramady	195
Streszczenie w j. angielskim	221
Tatiana Kolewa — Rola obrzędów rodowo-rodzinnych w życiu mieszkańców Gramady	225
Streszczenie w j. angielskim	247

STUDIA I MATERIAŁY

Jan Fabiański — Północny Kaukaz przełomu XVIII i XIX w. w świetle relacji Jana Potockiego	249
Streszczenie w j. angielskim	282
Andrzej Woźniak — Struktura etniczna współczesnej Gruzji i jej historyczne uwarunkowanie	285

KRONIKA

Norweskie parki etnograficzne — <i>Irena Turnau</i>	303
Muzeum pod otwartym niebem w Tibilisi — <i>Edward Pietraszek</i>	308
Muzeum w Sieradzu — <i>Elżbieta Delida</i>	310

RECENZJE

Strukturalizm a marksizm. Wybór artykułów ze specjalnego numeru „La Pensée” pt. Strukturalisme et marxisme, t. 11:1967. Tłum. z franc. A. Brodzka i A. Weinsberg-Wajda. Wstęp: T. M. Jaroszewski, Warszawa 1969 — <i>Gerhard Konrad Kloska</i>	315
A. F. Ewing, <i>Industry in Africa</i> , London 1968, Oxford University Press — <i>Leszek Dziegiel</i>	321
Kofi A. Busia, <i>Africa in search of democracy</i> , London 1967, Routledge and Kegan Paul — <i>Leszek Dziegiel</i>	325
Dmitrij Olderogge, <i>Afrikanische Kunst. Aus den Afrika-Sammlungen des Museums für Anthropologie und Ethnographie</i> . Leningrad, Praha 1969 — <i>Marek Arpad Kowalski</i>	329
Ladislav Holy, <i>Afrikanische Plastik. Das Kunstschaffen der ost- und süd-afrikanischen Stämme</i> , Praha 1967 — <i>Marek Arpad Kowalski</i>	333
Wasil Todorow, <i>Migracionniti procesi i njakoi socialno-ikonomiczeski i kulturno-bitowi problemi na celoto</i> , Sofija 1968 — <i>Wanda Paprocka</i>	339
Kustaa Vilkkuna, <i>Zur Geschichte des finnischen Pferdes</i> . Studia Fennica, t. 13, Helsinki 1967 — <i>Gerhard Konrad Kloska</i>	343
Populus Revisus. Beiträge zur Erforschung der Gegenwart. Volksleben, t. 14, Tubingia 1966 — <i>Gerhard Konrad Kloska</i>	345
„Ziemia i Pieśń” — autonomiczny dodatek kwartalny dwutygodnika społeczno-kulturalnego „Kamena” (Lublin — Białystok — Kielce — Rzeszów), sierpień 1969 — <i>Violetta Krawczyk</i>	346
Książki nadesłane — <i>Marek Arpad Kowalski</i>	348

СОДЕРЖАНИЕ

София Шромба-Рысова, Данута Тылькова — Ирена Низиньска (4 I 1924-12 VI 1969)	11
--	----

СТАТЬИ

Современные преобразования в крестьянской культуре Болгарии в свете этнографических исследований в деревне Грамада

Витольд Дыновски — Методологические основы исследований	15
Резюме на английском языке	32
Бронислава Копчиньска-Яворска — Деревня Грамада — проблематика и органи- зация исследований	35
Резюме на английском языке	39
Мария Бернацка — Семья на фоне коллектива болгарской деревни Грамада	41
Резюме на английском языке	88
Бронислава Копчиньска-Яворска — Бытовые условия и бюджет сельской семьи в Грамаде	91
Резюме на английском языке	123
Ванда Папроцка — Профессиональная структура жителей Грамады с особнным учётом ремесла	127
Резюме на английском языке	161
Мариан Покропек — Пространственное размещение и зодчество деревни Грамада	163
Резюме на английском языке	193
Ганка Михайлова — Отражение экономических и социальных преобразований по- следнего столетия на одежде и костюме жителей Грамады	195
Резюме на английском языке	221
Татьяна Колева — Роль родовых и семейных обрядов в жизни жителей Грамады	225
Резюме на английском языке	247

ИССЛЕДОВАНИЯ И МАТЕРИАЛЫ

Ян Фабияньски — Северный Кавказ перелома XVIII и XIX вв. в свете сообщения Яна Потоцкого	249
Резюме на английском языке	282
Анджей Возняк — Этническая структура современной Грузии и её историческая обусловленность	285

ХРОНИКА

Норвежские этнографические заповедники — <i>Ирена Турнау</i>	303
Музей под открытым небом в Тбилиси — <i>Эдвард Петрашек</i>	308
Музей в Серадзе — <i>Эльжбета Делида</i>	310

РЕЦЕНЗИИ

Структурализм и марксизм. Статьи, избранные из специального номера „La Pensée” п. з. Strukturalisme et marxisme, t. 11: 1967. Перевод с французского А. Бродзкой и А. Вейсенберг-Вайды. Введение Т. М. Ярошевски. Варшава 1969 — <i>Герхард</i> <i>Конрад Клёска</i>	315
A. F. Ewing, Industry in Africa, London 1968, Oxford University Press — <i>Лешек Дзенгель</i>	321
Kofi A. Busia, Africa in search of democracy, London 1967, Routledge and Kegan Paul — <i>Лешек Дзенгель</i>	325
Dmitrij Olderogge, Afrikanische Kunst. Aus den Afrika-Sammlungen des Museums für Anthropologie und Ethnographie. Leningrad, Praha 1969 — <i>Марек Арпад Ковальски</i>	329
Ladislav Holy, Afrikanische Plastik. Das Kunstschaffen der ost- und süd- afrikanischen Stämme, Praha 1967 — <i>Марек Арпад Ковальски</i>	333
Vasil Todorov, Migracionniti procesi i njakoi socialno-ikonomiczeski i kul- turno-bitovi problemi na celoto, Sofija 1968 — <i>Ванда Панроука</i>	339
Kustaa Vilkkuna, Zur Geschichte des finnischen Pferdes. Studia Fennica, t. 13, Helsinki 1967 — <i>Герхард Конрад Клёска</i>	343
Populus Revisus. Beiträge zur Erforschung der Gegenwart. Volksleben, t. 14, Tübingen 1968 — <i>Герхард Конрад Клёска</i>	345
„Земля и Песня” — автономическое квартальное приложение общественно-культурно- го двухнедельника „Камена” (Люблин—Белысток—Кельце—Жешув), август 1969 — <i>Виолетта Кравчик</i>	346
Новые книги — <i>Марек Арпад Ковальски</i>	348

TABLE OF CONTENTS

Zofia Szromba-Rysowa, Danuta Tylkowska Irena Nizińska (January 4, 1924-June 12, 1969)	11
---	----

PAPERS

Contemporary Changes in the Bulgarian Peasant Culture as Reflected in the Gramada Village Ethnographic Survey

Witold Dynowski — Methodological Assumptions of the Survey . . .	15
English summary	32
Bronisława Kopczyńska-Jaworska — The Village Gramada. Research problems and organization	35
English summary	39
Maria Biernacka — The Family and the Local Community of the Bulgarian Village Gramada	41
English summary	88
Bronisława Kopczyńska-Jaworska — The standard of living and budget of a Gramada peasant family	91
English summary	123
Wanda Paprocka — Occupational structure of Gramada with special emphasis on handicraft	127
English summary	161
Marian Pokropek — Spatial pattern and architecture in Gramada . .	163
English summary	193
Ganka Michajłowa — Socio-economic changes of the recent century as reflected in garments and dresses of the inhabitants of Gramada	195
English summary	221
Tatiana Kolewa — The role of tribal and family rites in the life of the inhabitants of Gramada	225
English summary	247

MATERIALS AND STUDIES

Jan Fabiański — Northern Caucasus at the break of the 18th and 19th centuries as described by Jan Potocki	249
English summary	282
Andrzej Woźniak — Ethnical structure of contemporary Georgia and its historical background	285

CHRONICLE

Ethnographic parks of Norway — <i>Irena Turnau</i>	303
A museum under the open sky in Tbilisi — <i>Edward Pietraszek</i>	308
A museum at Sieradz — <i>Elżbieta Delida</i>	310

REVIEWS

Structuralism and Marxism. Selected papers from the special issue of „La Pensee”, Structuralisme et marxisme, XI, 1967, Transl. from French by A. Brodzka nad A. Weinsberg-Wajda. Introduction by T. M. Jaroszewski. Warsaw 1969, 186 pp. — <i>Gerhard Konrad Kloska</i>	315
A. F. Ewing, Industry in Africa, London 1968, Oxford Univ. Press — <i>Leszek Dzięgiel</i>	321
Kofi A. Busia, Africa in Search of Democracy, London 1967, Routledge and Kegan Paul — <i>Leszek Dzięgiel</i>	325
Dmitrij Olderogge, Afrikanische Kunst. Aus den Afrika-Sammlungen des Museums für Anthropologie und Ethnographie, Leningrad, Praha 1969 — <i>Marek Arpad Kowalski</i>	329
Ladislav Holy, Afrikanische Plastik. Das Kunstschaffen der ost- und süd-afrikanischen Stämme. Praha 1967, 64 pp., 152 tables — <i>Marek Arpad Kowalski</i>	333
Vasil Todorov, Migracionniti procesi i njakoi socialno-ikonomiczeski i kulturno-bitovi problemi na celote, Sofija 1968 — <i>Wanda Paprocka</i>	339
Kustaa Vilkuna, Zur Geschichte des finnischen Pferdes. Studia Fennica, Vol. XIII, Helsinki 1967 — <i>Gerhard Konrad Kloska</i>	343
Populus Revisus. Beiträge zur Erforschung der Gegenwart. Volksleben, Vol. 14, Tübingia 1966 — <i>Gerhard Konrad Kloska</i>	345
„Ziemia i Pieśń” („Soil and Song”), a quarterly supplement to the social-cultura fortnightly review Kamena (Lublin-Białystok-Kielce-Rzeszów), August 1969 — <i>Violetta Krawczyk</i>	346
Incoming books — <i>Marek Arpad Kowalski</i>	348

IRENA NIZIŃSKA

4 I 1924 — 12 VI 1969

Prawie dwa lata minęły od śmierci Ireny Nizińskiej, ale wciąż trudno pogodzić się z Jej odejściem. Mimo nieuleczalnej choroby do ostatnich chwil życia snuła plany kontynuowania podjętych prac, a równocześnie najpoważniejszym Jej zmartwieniem była świadomość, iż nie zdoła wykonać ich w przewidzianym terminie i cały trud spocznie na najbliższych koleżankach i współpracownikach. Ci, którzy Ją znali, pamiętają Jej szczery entuzjazm i ogromne zaangażowanie we wszystkich pracach. Z tym właśnie entuzjazmem i pasją badawczą oddawała się bez reszty pracy nad każdym problemem, jaki w danym momencie pochłaniał Jej uwagę.

W pracy zespołowej i kontaktach koleżeńskich była nieocenionym towarzyszem dzięki pełnej uroku osobowości i wyjątkowej zdolności stwarzania serdecznej i pełnej humoru atmosfery. Jej wielka skromność i niedocenywanie własnych możliwości przy jednoczesnym uwrażliwieniu na potrzeby zespołu, w którym pracowała, sprawiały, iż sprawy jej własnej kariery naukowej usuwały się na plan dalszy.

Irena Nizińska urodziła się w Bielsku w 1924 r. Do szkoły podstawowej i gimnazjum uczęszczała w Chorzowie, gdzie przebywała do 1940 r. Następnie przedostała się do Krakowa i tu w latach 1943-1945 kontynuowała naukę na tajnych kompletach w zakresie szkoły średniej. W lutym 1945 r. zdała maturę i po uzyskaniu świadectwa dojrzałości rozpoczęła studia na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po kilkuletniej przerwie spowodowanej względami rodzinnymi w 1949 r. ponowiła studia slawistyczne, studiując równocześnie etnografię. W październiku 1953 r. uzyskała dyplom magisterski w zakresie filologii słowiańskiej (*Nazwy ważniejszych narzędzi rybackich u Słowian* — pod kierunkiem prof. dr. T. Lehra-Spławińskiego), w styczniu zaś 1954 r. uzyskała magisterium z etnografii i etnologii na podstawie pracy pt. *Rolnictwo i hodowla w Cichem, pow. Nowy Targ, w porównaniu z niektórymi wsiami podkrakowskimi* (pod kierunkiem prof. dr. K. Moszyńskiego).

W styczniu 1954 r. została zatrudniona w tworzącym się wówczas Zakładzie Etnografii Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN

w Krakowie, gdzie pracowała do chwili śmierci pod kierunkiem prof. dr. Mieczysława Gładysza.

Jej żywa inteligencja, szerokie zainteresowania humanistyczne i doświadczenie badawcze, pozwalały na podejmowanie wielu różnorodnych prac naukowo-badawczych. Były to prace przede wszystkim z zakresu kultury materialnej (rolnictwo, hodowla ze szczególnym uwzględnieniem pasterstwa, budownictwo i rzemiosło) i społecznej prowadzone w Karpatach i na Górnym Śląsku. Irena Nizińska należała do wytrwałych ba-

Irena Nizińska

daczy terenowych i bystrych obserwatorów. Cechowały Ją ponadto ujmująca powierzchowność, życzliwość i ufność do ludzi, co stwarzało szczególną łatwość nawiązywania kontaktów i zyskiwało Jej ogromną sympatię i zaufanie informatorów.

Przygotowanie lingwistyczne umożliwiało jej również podejmowanie tematów z pogranicza językoznawstwa i etnografii. Do takich m. in. należało monograficzne opracowanie jednego z zagadnień Polskiego

Atlasu Etnograficznego, a mianowicie „zawołania i odpędzania zwierząt”, które dało cenne wskazówki do hodowli bydła dawnej Słowiańszczyzny.

W ramach prac monograficznych na Śląsku Irena Nizińska opracowała rzemiosło wiejskie i obrzędy weselne w Starych i Nowych Siołkowicach (pow. Opole) oraz przeprowadziła badania nad zajęciami pozarolniczymi mieszkańców wsi Chocianowice (pow. Olesno). W 1958 r. rozpoczęła samodzielne badania monograficzne we wsi Olza, pow. Wodzisław. Na podstawie szczegółowych poszukiwań terenowych i archiwalnych podjęła pracę pt. *Rola grupy górniczej w kształtowaniu się kultury ludowej we wsi Olza, pow. Wodzisław*.

Ponadto brała czynny udział w międzynarodowej akcji badania kultury ludowej w Karpatach, prowadząc poszukiwania nad rolnictwem i hodowlą, początkowo w Beskidzie Niskim, a w 1966 r. włączyła się do badań monograficznych w Beskidzie Śląskim, kierując przy tym wakacyjnymi praktykami studentów etnografii UJ.

Duża swoboda w posługiwaniu się kilkoma językami obcymi (m. in. węgierskim) uczyniła ją niezastąpionym współorganizatorem Międzynarodowej Konferencji Karpackiej w 1964 r.

Od 1966 r. Irena Nizińska brała także udział w zespołowych badaniach w bułgarskiej wsi Gramada, organizowanych w ramach współpracy PAN i BAN pod kierunkiem prof. dr. W. Dynowskiego, opracowując tam zagadnienia związane z rolnictwem i hodowlą. I tam również zdobyła sobie wyjątkową sympatię i uznanie zarówno wśród kolegów bułgarskich, jak i miejscowej ludności.

Jej rozpoczęta na krótko przed śmiercią praca doktorska miała obejmować studium porównawcze gospodarki rolno-hodowlanej w Karpatach i krajach bałkańskich.

Niestety, nie było Jej danym dokończyć ani tej pracy, ani tak pasjonujących Ją badań w Bułgarii.

Zofia Szromba-Rysowa, Danuta Tylkowa

BIBLIOGRAFIA PUBLIKACJI IRENY NIZIŃSKIEJ

- Krakowscy etnografowie wyruszają w teren*, „Tygodnik Powszechny”, R 10:1954 nr 31 (470)
Badania nad ludową kulturą Podhala w latach 1951-1956, „Lud”, t. 44:1957, s. 500-511
Profesor Feliks Przyjemski, „Lud”, t. 44:1957, s. 495-498
Z badań nad rzemiosłem w Siołkowicach Starych, „Etnografia Polska”, t. 1:1958, s. 162-187
Bibliografia historii kultury ludowej Karpat, cz. 1 (współudział), Warszawa 1961, s. 115

- Rzemiosło*, [w:] *Stare i Nowe Siołkowice*, cz. 1, Wrocław 1963, s. 177-348 (wspólnie z A. Zambrzycką-Kunachowicz)
- Kongres Węgierskich Etnografów w Budapeszcie (16-20 X 1963)*, „Etnografia Polska”, t. 9:1965, s. 477-482
- Zagadnienia wiejskiej wytwórczości domowej, rzemiosła i przemysłu Karpat Polskich w etnograficznej literaturze powojennej*, „Etnografia Polska”, t. 9:1965, s. 154-183 (współudział)
- Budownictwo wiejskie we wsi Ciche*, pow. Nowy Targ, Wrocław 1966, s. 46, ryc. 54, tab. II
- Badania kolektywizowanej wsi bułgarskiej*, „Łódzkie Studia Etnograficzne”, t. 10:1968, s. 99-106
- Drgubica (Próba odtworzenia zasięgu występowania jednego z narzędzi rybackich u Słowian)*, Z polskich Studiów Sławistycznych, Warszawa 1968, seria III s. 227-232
- Regularities and Parallels in Cultural Processes Study of the Village of Gramada in North-West Bulgaria*, [w:] *Poland at the 8th International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences*, Wrocław 1968, s. 156-170
- Ponadto 26 recenzji wydawnictw etnograficznych polskich i zagranicznych oraz tłumaczenia — publikowane na łamach „Etnografii Polskiej” i „Demosu” (6 poz.).